

Szelestei N. László*

Horányi Elek, a lexikonszerző

„Provehimur non proemio, sed patrio amore.”

Horányi Elek a 18. századi irodalomtörténet-írásnak, historia litterariának kiemelkedő alakja, akit folytonosan idézünk, hivatkozási alap – ám alakjáról, tevékenységéről keveset olvashatunk. Nincs róla monográfia, munkamódszerének leírása éppúgy ritkán kerül szóba, mint a piarista renden belüli, vagy a magyarországi tudományos körökben elfoglalt helye. Alább levelezésének összegyűjtése és tanulmányozása közben tapasztalt néhány megfigyelésemről számolok be.¹

A tudományos kutatás színterei a 18. században nem az egyetemek voltak, ott csak a szilárd, széleskörűen elfogadott ismereteket tanították. A múlttal igényesen foglalkozó szakemberek tudós társaságokban (is) tevékenykedtek, meghatározott rend szerint összejöveteleket, megbeszéléseket tartottak, az eredményeket társasági évkönyvekben, folyóiratokban tették közzé. A magyarországi tudósok külföldi útjaik során találkoztak ezzel a gyakorlattal. Amennyiben tevékenységükkel fel tudták magukra hívni a figyelmet, külföldi tudós társaságok tagjaivá válhattak. Hazánkban hiányoztak a kiemelkedő szerveződési góccok (királyi udvar, jelentős városok, egyetemek), folyóiratok is csak a század utolsó harmadában tűntek fel. A közös műveltség és annak latin nyelve az iskolázott és a művelődést szívükön viselő személyeket közös *respublica litteraria* (tudományos közélet) tagjaivá tették, akik egymással egyenrangú félként érintkeztek. Levelek írásával egy-egy elhagyatottabb területen élő tag is megélhette saját fontosságát.

Horányi Elek a tudományos együttműködés áramkörébe a múlt feltárási folyamatában végzett tevékenységével került be: elsősorban írói lexikonainak összeállításával² és történeti források kiadásával.³ A történelmi kutatások élénkülésének Magyarországon több sürgető oka volt. A hosszú török uralom alóli felszabadulás után fel kellett mérni az ország helyzetét: a kormányzás megszervezése, ezzel párhuzamosan egyének és intézmények birtokjogainak igazolása éppúgy ösztönző erőt jelentett, mint a katolikus és protestáns felekezetek külföldről erősen támogatott missziós törekvései. Ezen múltat feltáró munkában az ország *hungarus*⁴

* 1947-ben született Szombathelyen. Egyetemi tanár a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiesség Kutatócsoport vezetője.

értelmisége, annak különböző nemzetiségű tagjai együtt dolgoztak a 18. század utolsó harmadáig. Ráadásul az ország elmaradottságáról, sőt a tudományok művelésére alkalmatlan voltáról olvashattak külföldi forrásokban. Jakob Friedrich Reimann hallei tudós 1708-ban közzétett véleménye: „Ki tájékoztatna engem magyar írásokról és szerzőkről? Nem tudok senkiről, aki erre vállalkozhatnék. De nem is hiszem, hogy bárki is fog írni valaha erről a témáról, avagy valami különlegeset írhatna, hiszen a magyarok mindig is olyan természetűek voltak, hogy többre becsülték a jó lovat s a fényes szablyát egy érdekes könyvnel”.⁵ Közel egy évszázadig jelentett ösztönzést a nemzeti büszkeségen esett sérelem. A magyarországi műveltség múltjának, a magyarországi tudományos eredményeknek rendszerezett gyűjtése és közzététele e vélekedések cáfolatául is szolgált. Korábbi előzmények után (különösen fontos Czvittinger Dávid 1711-ben megjelent kiadványa, a *Specimen Hungariae literatae*) a század közepétől többen is országos adatgyűjtésbe kezdtek. Erdélyben Bod Péter még felekezeti elfogultsággal, magyarul;⁶ a piarista Horányi Elek és a jezsuita Katona István egész országra kiterjedően, latinul;⁷ Weszprémi István a múlt és jelen híres magyar- és erdélyországi orvosairól kiadott köteteivel⁸ szerzett magának hírnevet.

18. századi tudósaink levelezésének ránk maradt töredékéből rekonstruálhatjuk Horányi Elek tudományos kapcsolatainak egy részét, művei létrejöttének adatgyűjtési folyamatát, körülményeit. A korszak tudóslevelezéseinek számbavétele, kiadása során egyre világosabban kirajzolódik előttünk az a levelezési háló, amelynek Horányi Elek is egyik sűrűsödési pontját jelenti. Levelezéséből eddig mindössze huszonegy személytől hatvan levelet sikerült összegyűjtenem.⁹ De már ebből is markánsan kirajzolódik munkamódszere, érezhetővé válnak annak korlátai. Különösen kapcsolatrendszeréről, munkásságának baráti és ellenséges megítéléséről kapunk adatokat.

A katolikus egyház és szervezetei kivették részüket a 18. századi történeti munkákból. Nemcsak a jezsuiták tevékenységére, az általuk összegyűjtött történeti forrásbázisra érdemes figyelniük, hanem észre kell vennünk, hogy a 18. század közepén a többi szerzetesrendnél és az egyházmegyéknél is gyakoriak a saját múltjuk anyaggyűjtését szervező historikusok. Az ő eredményeikre, gyakran megírt, de általában kéziratban maradt műveikre történetírásunk máig hivatkozik. Horányi Elek ezeknek a történeti kutatásokat végző, ritkábban csak a történelem iránt érdeklődő személyeknek az önzetlenségére támaszkodva tudta *Memoria Hungarorum*-nak három kötetét (*Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum*, 1775–1777) létrehozni. Erre a háttérre ritkán fordítunk kellő figyelmet. Jellemző példája ennek Blahó Vince, aki a ferences Salvatorianus Rendtartomány kéziratostörténetét hagyta ránk. Horányi munkáját sok adattal támogatta. Molnár Antal 2002-ben Blahóval foglalkozva életrajzát és

műveinek listáját nem tudta összeállítani szakirodalomból, forrásokig kellett visszanyúlnia.¹⁰ Blahó a váci piarista gimnáziumban tanult, 1768-ban szeretettel emlékezett vissza 1735-ben kezdett itteni tanulmányaira. A piarista atyák tanulmányainak kezdetén életre szóló keresztény elvekkel látták el. Innen eredeztetni levelének keresttel való kezdését és befejezését is.

Horányi Elek (1735–1809) életútjának állomásai ismertek, a magyar piarista provincia névkataszterében adatai hiánytalanok. Pest megyei birtokos családból származott, tehetségére Althan Mihály váci püspök már 1747-ben felfigyelt, különböző jezsuita gimnáziumokban (Budán, Pozsonyban, Kassán, majd ismét Budán) tanult. 1753-ban belépett a piarista rendbe, életútjának kezdetben sűrűn változtak állomáshelyei: 1756–1758-ban Rómában tanult, 1759–1760-ban Vácott alsós gimnazistákat tanított; 1761-ben Nyitrán grammatistákat, 1762-től poétikai és rétorikai osztályok tanára Kecskeméten, 1763-ban (és 1766-ban) Mosonmagyaróvárott; 1764-ben Szegeden, 1765-ben ismét Kecskeméten. 1767–1768-ban Vácott a filozófiai tagozaton tanított, majd a tanítás alól felmentve foglalkozott tudományokkal, 1770-ben Velencében filozófiai tankönyvet adott ki és a nyilvánosság elé lépett írói lexikona, a *Memoria Hungarorum* tervezetével; 1771-1774 Pesten (Tatán, Nyitrán és Budán) az írói lexikonon dolgozott, 1775-től haláláig a pesti rendházban élt, történelmet tanított, történeti műveket adott ki, folytonosan bővítette a *Memoria Hungarorumot*, a piarista írók lexikonát készítette el.¹¹

A jezsuitáknál végzett tanulmányai hatására már fiatalon elkezdte a múlt emlékeinek gyűjtését. Ő is megtapasztalhatta, hogy a külföldi vádaskodásokra Magyarországról elsősorban protestánsok válaszoltak. Elkezdte gyűjteni tehát magyarországi írók életréleírásait és műveiknek adatait, nagyjából ugyanabban az időben, mint kortársa, a jezsuita Katona István.¹² 1769 decemberében gondosan megfogalmazott körlevéllel próbálta elérni, hogy a hasonló tevékenységet végző és a forrásokhoz értő személyek támogassák a magyarországi írók adatainak összegyűjtésében. Három, Velencéből keltezett, azonos indoklást tartalmazó levél szövegét ismerjük: a jezsuita Kaprinai Istvánhoz, az evangélikus Cornides Dánielhez és a református Weszprémi Istvánhoz címzettet, de a válaszlevelelekből ítélve ilyet kapott a pálos szerzetes, Kollarich Joákim és mások is. Munkáján már tíz éve dolgozott (*Decennium est...*), megnevezte a pontos tartalmat (*historia Hungariae litterariae*), kiemelte a tudósok összefogásának szükségességét (... non unius sed multorum hominum conatibus definitur). 1769-ben Pozsonyban a már hírneves történészként tevékenykedő Pray György segítségét kérte a jezsuiták támogatásának megszerzéséhez. A jezsuita történészekkel, köztük Kaprinai Istvánnal, nem állt kapcsolatban, a hozzájuk fűződő, néha ellenséges viszony, a jezsuiták és piaristák szakmai vitáiban éppúgy lecsapódott, mint a magánlevelek megjegyzéseiben.¹³ Komoly segítséget a

jezsuitákról csak később, a háromkötetes *Memoria Hungarorum* kiegészítéséhez kapott Paintner Györgytől.¹⁴

Horányi 1770-ben Velencében a piaristák által használt filozófiai oktatási művet adott ki, az osztrák piarista Florian Dalham *De ratione recte cogitandi, loquendi et intelligendi, I–II.* című munkáját. A kötet olvasói az előszó végére helyezett lapalji jegyzetből értesülhettek irodalmi lexikonjának tervéről.¹⁵ Sok munkát és adatgyűjtést jelentő tevékenységüket a történelemmel foglalkozók előre be szokták jelenteni, ahhoz társaik segítségét kérték. Ez a 18. században Magyarországon szintén így történt: így tett Bél Mátyás, Fischer Dániel és mások is. A folyamat (bejelentés, Prodrómus kiadása, teljes mű kiadása), úgy tűnik Horányinál hiányos. A bejelentést a szakirodalom szerint követte Velencében már 1770-ben egy Prodrómus,¹⁶ ebből azonban példányt még senki nem látott, csak a bibliográfiákban létezik, egészen napjainkig. A kiadás léte megkérdőjelezhető. A Prodrómus címmel ellátott kiadványok általában a tevékenység bejelentésén túl mutatványt, részlet(ek)et tartalmaznak. Egyébként Horányi 1770-ben két éven belülre (intra biennium) ígérte egy Prodrómus (*Prodrómus et Conspectus*) közzétételét, megjegyezve: ha nem merül fel akadály.

A tudóslevelezések hálójában nemcsak Horányi leveleiben fordul elő tervének ismertetése, hanem a címzettek másokkal is tudatták azt, mint örömteli hírt. A segítség mértéke különböző: egy-egy adat közlésétől, kiegészítésétől terjedelmes jegyzékekig, művekig. Horányi kérése néha szintén terjedelmes. 1772-ben Pécelről, Ráday Gedeon könyvtárából címezte azt a levelét Cornides Dánielnek, amelyben 144 erdélyi, vagy oda költözött személyről kért tájékoztatást. A tudóslevelekre, tudósbarátságokra jellemző módon Horányi és Cornides levelei gyakran a tudományos élet sok területét érintik, nagyon terjedelmesek.

Egyelőre homály fedi Horányinak a jezsuitákhoz, elsősorban Katona Istvánhoz való viszonyát. Katona István Horányiéhoz hasonló, de főleg jezsuita szerzőket tartalmazó írói életrajzgyűjteményt készített, annak kiadásától azonban elállt. 1772-ben már úgy értesült Horányi, hogy Katona, változtatva eredeti tervén, Magyarországon megjelent könyvek jegyzékét készíti. (Ez meg is jelent a *Historia critica* című kiadványsorozatában, évenkénti felsorolásban. Katona Horányiéval azonos módszerrel készült írói lexikona kiadatlan maradt, végrendeletében azt az újonnan szervezett rozsnyói püspökség könyvtárára hagyta, ahol két évtizeddel ezelőtt sikertelenül próbáltam megtalálni. Azóta előkerült Katona kézírata, jelenleg Molnár Andrea készíti kiadását és feldolgozását.

A külföldi minták alapján összeállított írói lexikon (betűrendben, szerzőnként életrajz, majd művek felsorolása) az utolsó pillanatig lehetővé tette nemcsak egyes szerzők adatsorának, hanem a kiadvány koncepciójának változtatását is. Jellemző példa, hogy Weszprémi Ist-

ván Lipcsében kiadott orvoséletrajzi művének első kötetéhez hét utólagos kiegészítést küldött el a kiadás gondozását vállaló Bél Károly András professzornak. Ezeket Bél ellenőrizhetően bedolgozta a kötetbe. Horányi *Memoria Hungarorum*ához is készültek kiegészítések, a megjelenés előtt utolsó pillanatilag új és új adatsorokra várt. Aztán pedig a mű kiadása után összegyűjtött kiegészítésekből (igaz több mint egy évtized múlva, újra elkezdte a kiadást (*Nova Memoria*), de abból csak az első kötet, A-C betűkkel kezdődő nevek jelentek meg 1792-ben.

A levelezés tanúsága szerint nemcsak a kötetek összeállítása, de kiadásuk sem volt egyszerű. *Memoria Hungarorum*át Horányi Lipcsében akarta közzétenni, öt 45 íves kötetre tervezte azt. Ekkor még bizonyára jó híreket hallott arról, hogy Wespri István orvostörténeti lexikona Lipcsében készül, a kézirat gondozását Bél Mátyás ott élő fia, Bél Károly András híres professzor vállalta, aki Horányi kérését elutasította.¹⁷ 1773-ból az első két kötet (A-E és F-K) elkészültéről és cenzúráztatásáról vannak adatok. A második kötet végleges változatát az 1773-as pesti vásáron tervezte átadni lipcsei nyomtatásra. A *Memoria Hungarorum* végül Anton Loewe pozsonyi könyvkereskedő költségén az első és második kötet Bécs, a harmadik Pozsony impresszummal jelent meg (1774–1777).

Miután Horányi megkapta Wespri István orvoséletrajzainak Lipcsében napvilágot látott első kötetét, arra hívta fel a szerző figyelmét, jobban gondolja át a továbbiakban, ki tekinthető magyarországinak. Részben Pannóniában a magyarok bejövetele előtt élt orvosok szerepeltetését helytelenítette, másrészt azt javasolta, hogy csak az irodalmi működést is folytatókat sorolja be művébe. Ő csak a Magyarországon született és legalább a disszertációját megjelentető literátorokat vette fel írói lexikonába. Korábbi (Velencében közzétett tervezete) elképzelése szerint a külföldről Magyarországra került szerzőket művének külön (harmadik) részében tárgyalta volna.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy ezen elvi indok miatt nem került be a *Memoria Hungarorum*ba például Ján Amos Comenius. 1777-ben, egykori tanítványának, a Hont vármegyei Ipolykeszről származású Luby Károlynak (1752–1805) írt levelében nagyon részletes, forrását is megnevező¹⁸ Comenius-portrét olvashatunk. Luby 1759-től, kilencéves korától, 1767-ig tanult a váci piaristáknál, 1760-ban Horányi tanította. Az 1762-től működő, Migazzi Kristóf által alapított Collegium Pauperum Nobilium egyik első (akkor még alsós) tanulója lett.¹⁹ Migazzi püspök jelenlétében 1766-ban védte filozófiai téziseit a jogutód Theresianumban.²⁰ Amikor Horányi 1767-ben ismét Vácra került és a Theresianum logika-osztályát tanította, Luby már a physicusok között ült. A Horányi-levél meghitt tanár-tanítvány viszonyt a közösen Vácott eltöltött esztendőik alapozhatták meg. 1772-ben Luby a Tiszántúlra került, Bihar és Szabolcs vármegyék jelentős személyévé vált. Az 1776-ban létrehozott tankerületek közül a

nagyváradiban és ungváriban is ő lett a népiskolák tanfelügyelője, később országgyűlési követ, alispán. Az 1770-es évek népoktatási változások aktív résztvevője, a tanulmányi felügyelők 1778-ban tartott budai megbeszélésén magyar, rutén és román tankönyvek előkészítését vállalta. A következő évben már arról olvashatunk, hogy magyar ABC-s könyvet készített bécsi német mintára.²¹ Az 1790–1791. évi országgyűlésen különféle javaslatokat terjesztett be, az ott felállított tanulmányi bizottság tagja lett. Horányi Elektől Luby az említett tankönyv ellenőrzését kérhette. Válaszul Horányi azt ígérte, hogy ír neki a német és magyar nyelv alapjairól.²² Horányi oktatás iránti érdeklődése kezdettől fogva jól dokumentálható különböző kiadványaival.

Sok kérdés homályos még. Melyek Horányi sokirányú tevékenységének mozgatói? Mi a viszonya a jozefinizmushoz? Szerepet játszott-e ez a jezsuitákkal való nem felhőtlen kapcsolatában, összefügg-e forráskiadásainak megítélésével? Mi a helye a piarista közösségben? II. József uralkodása idején több rendtársához hasonlóan világi állást szeretett volna vállalni, kérvényt írt annak érdekében, hogy a Kollár Ádám Ferenc halálával (1783) megürült helyre kerülhessen a bécsi Udvari Könyvtárban. Koppi Károllyal váltott levelei alapján árnyalni lehet, hogy hogyan kerül Horányi a II. Józseffel szimpatizálók, majd a nemesi ellenállás táborába. Koppi Károly és Horányi Elek kapcsolatával újabban több kutató foglalkozik.²³

Történelmi forráskiadványait a szakemberek jelentős része nem fogadta lelkesen. Bizonyos körökben azonban nagyra tartották, talán a *Memoria Hungarorum*mal szerzett hírneve alapján Ludovico Antonio Muratorihoz hasonlították.²⁴ 1782-ben annyira sok hibával tette közzé Bécsben Kézai Simon krónikáját, hogy saját költségén még ugyanazon évben Budán javítva kellett kiadnia. Ráadásul a neki kikölcsönzött kézirat eltűnését máig neki tulajdonítják.²⁵ A piaristák oldalán többször szembekerült a jezsuita történészekkel, legélesebben a magyar koronáról írt tanulmánya miatt bírálták. Julius Gabelhofer és Martinovics Ignác, a bécsi udvar besúgója 1790-ben és 1792-ben a magyar piaristák közül Horányi Eleket és Koppi Károlyt tartották veszélyesnek, Horányit főleg a magyar koronáról írt művével szerzett népszerűsége miatt. Másként ítélte meg e művet a Horányit nagyra tartó Keresztesi József: „Látogattam meg Pray, Katona és Horányi urakat, ez az utolsó tudós piarista, írt sok könyveket, most pedig legközelebb készített a koronáról egy nagy commentáriust, mellyel hírének s becsületének sokat ártott. Egy exemplummal megajándékozott. [...] Sokat vetélkedtem P. Horányi Elekkel a korona idejéről s eredetéről, vacsoráltam ugyanekkor a pesti piaristáknál, kik nagy emberséggel fogadtak.” (1790. jún. 23.)²⁶

Horányi Elek *Memoria Hungarorum*ából hazai és külhoni olvasók a korábinál alaposabb tájékoztatást kaptak magyarországi írókról. A három kötetre máig büszkén tekinthet az olva-

só. A kötetek címlapjain egy hánykódó hajó fölötti jelmondat kifejezően hangsúlyozza a szerző nemes szándékát: Provehimur non proemio, sed patrio amore [Nem a jutalom reménye, hanem a hazaszeretet hajt minket előre].

-
- ¹ Horányi Elek fellelt leveleinek szövegét a közeljövőben közzéteszem, az alábbiakban a levelezésből vett adatokhoz nem írok hivatkozást.
- ² Lexikonai: *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum, I–III*, Bécs–Pozsony, Loewe, 1775–1777. – *Nova Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, I: A–C*, Pest, Trattner, 1792. [Kilian, 1795]. – *Scriptores piarum scholarum liberaliumque artium magistri, quorum ingenii monumenta exhibet Alexius Horányi*, Buda, Univ., 1808–1809.
- ³ Forráskiadásai: SIMON de Keza, *Chronicon Hungaricum*, Bécs, Kurzbeck, 1782¹; Buda, Landerer, 1782². – BETHLEN, Joannes, *Historia rerum Transilvanicarum ab anno 1662 ad annum 1673, I–II*, Bécs, Kurzbeck, 1782–1783. – FORGÁCH, Franciscus, *Rerum Hungaricarum sui temporis commentarii libris XXII*, Pozsony–Kassa, Landerer, 1788.
- ⁴ Hungarus = magyarországi. A 18. század utolsó harmadáig tudósaink identitástudatának forrása nem a származás és a nyelv, hanem az azonos országhoz tartozás.
- ⁵ REIMMANN, Jacob Friedrich, *Versuch einer Einleitung in die historiam litterariam insgemein, I*, Halle, 1708, 435–436.
- ⁶ BOD Péter, *Magyar Athenas*, [Szeben], 1766.
- ⁷ Katona István műve kéziratban maradt, végrendelete szerint ma azt a rozsnyói Püspöki Könyvtárban őrzik.
- ⁸ WESZPRÉMI István, *Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae, I–IV*, Lipcse–Bécs, 1774–1787.
- ⁹ Levelezőpartnerei a ma ismert levelek alapján: Kaprinai István, Katona István, Paintner Mihály, Pray György (jezsuiták) – Kollarich Joákim (pálos) – Roznák Márton (ágostonos) – Bolla Márton, Hannulik János, Koppi Károly (piaristák) – Agyich István (pécsi kanonok) // Cornides Dániel (evangélikus) // Losonczy István, Teleki József, Weszprémi István (reformátusok) // Károlyi Ferenc, Kollár Ádám Ferenc, Kovachich Márton György, Luby Károly, Miller Jakab Ferdinánd, Gottfried van Swieten. A *Memoria Hungarorum*ban ennél többszemélyt nevez meg. Vö. PERÉNYI József, *Irodalomtörténetírásunk első munkásai*, Nagykanizsa, 1901, 20–42.
- ¹⁰ MOLNÁR Antal, *A török kori Kecskemét ferences krónikása: Blahó Vince (1725–1785)*, Cumania, 18, 2002, 171–205.
- ¹¹ LÉH István, KOLTAI András, *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum, 1666–1997*, Magyar Piarista Tartományfőnökség–Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1998 (METEM-könyvek, 21), 156.
- ¹² Cornides Dániel és Benczur József már 1768 őszén Horányi írói lexikon-tervéről leveleztek. Cornides Vácott meglátogatta Horányit és alaposan átbeszélték a tervet („plusculumque cum eo de rebus ad institutum suum facientibus, disserui”).
- ¹³ Vö. GÁLOS Rezső, *Horányi Elek levele Pray Györgyhez* [1769. dec. 4.], Irodalomtörténeti Közlemények, 1931, 90–92.
- ¹⁴ DURZSA Sándor, *Adatok Horányi bibliográfiai munkásságához*, Magyar Könyvszemle, 1956, 246–251.
- ¹⁵ Tom. I., pp. XL–XLI: Post breve tempus in lucem hominum emittere conabimur *Prodromum, et Conspectum nostrae Hungariae litterariae*, quam intra biennium (nisi quidam obices nostros sufflaminent conatus) eruditi hominibus offeremus. Hanc in III. partes dispescemus. Prima complectetur vitas virorum natione Hungarorum, Croatorum, Dalmatorum, Slavorum, Transilvanorum, etc. Altera exhibebit incunabula, vicissitudines progressus in Hungariae eidem provinciis adnexis academiaram, gymnasiorum, et doctorum in iis virorum memoriam posteritati commendabit. Postrema subiiciet oculis externos, qui vel de Hungaria quidpiam monumentis consignerunt, vel ad rem illius litterariam provehendam confirmandamque studium et suos conatus retulerunt. – A bejelentést közölte: IFJ. SZINNYEI József, *A magyar irodalomtörténet-írás ismertetése*, Bp., 1878, 25.
- ¹⁶ A kiadványt Schedius Lajos alapján idézi a szakirodalom (*Prodromus Hungariae Litteratae, opusculum mole tenue, vel potius Conspectus maioris operis, quod molitus est Alexius Horányi*. Venetiis, 1770.) Schedius írta meg a közben elhunyt Horányi életrajzát és sorolta fel műveit a *Scriptores Piarum Scholarum* második kötetének elején.
- ¹⁷ Bél Károly András Horányi felkérő levelét megkapva jelezte Weszprémi Istvánnak, hogy nem vállalja, de információkat kért Horányiról. Cornides ugyanekkor tényként írta Benczur Józsefnek, hogy Lipcsében jelenik meg a mű.

- ¹⁸ „Bayle in lexico suo critico”, azaz: Pierre BAYLE, *Dictionnaire historique et critique*, Rotterdam, 1696–1697¹.
- ¹⁹ KISPARTI János, *A váci Theresianum története*, Vác, Váci Múzeum Egyesület, 1922, 15, 18.
- ²⁰ Ad testificationem collocatae in rebus philosophicis industriae suae hasce propositiones in conspectu... Christophori a Migazzi defendendas suscepit... Vacii 1766... Carolus Lubi..., Budae, Landerer, 1766.
- ²¹ „Alphabeticum quoque Hungaricum per Dominum Luby ad modum Germanici Viennensis confectum.” Patachich Ádám kalocsai érseknek, a tanulmányi bizottság elnökének jelentéséből. FINÁCZY Ernő, *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában, II, 1773–1780*, 284.
- ²² „et non minus Germanicae, quam Hungaricae linguae fundamenta dabo”.
- ²³ *Fejezetek egy leveleskönyvből: Palásthy Márton levelei Koppi Károlyhoz, 1780–17783*, sajtó alá rend. BALOGH Piroška, Szeged, 2008 (Fiatal filológusok füzetek, XVIII–XIX. század, 3). – RIEDEL, Julia Anna, *Bildungsreform und geistlichen Ordenswesen im Ungarn der Aufklärung, Die Schulen der Piaristen unter Maria Theresia und Joseph II*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2012 (Contubernium, Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, 77). – FORGÓ András, *Koppi Károly szerepe a 18. század végi nemzeti-értelmiségi reformmozgalomban = A piarista rend Magyarországon*, szerk. FORGÓ András, Budapest, Szent István Társulat, 2010, 127–148. Uő, *A katolikus felvilágosodás a német történetírásban*, Világtörténet, 2014/2, 239–265.
- ²⁴ TANI, Maurizio, *Il ruolo degli Scopoli nel rinnovamento delle arti nell’Europa danubiana del XVIII. secolo*, *Ricerche*, 85 (2005), 44–55. – „il Muratori ungherese” (p. 47.) *Ezt nem láthattam, de ugyanígy: Maurizio Tani, La rinascita culturale del ’700 ungherese: Le arti figurative nella grande committenza ecclesiastica*, pres. Roberto Paolo Ciardi, Roma, Gregoriana University Press, 2005, 72.
- ²⁵ Egy rövid közlemény felveti, hogy a bécsi pápai nunciushoz elvitte a kölcsönben nála lévő kötetet. Vajon nála maradt-e? Vö. TÓTH László, *Garampi bécsi nuncius levele Kézai Simon eredeti kéziratáról*, Magyar Könyvszemle, 1930, 395–397.
- ²⁶ KERESZTESI József, *Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII. században*, kiad. S. Hoffer Endre, Pest, 1868, 275. Keresztési József (1748–1812) református lelkész a bihari Érmelléki Egyházmegye megbízásából érkezett az 1790-es budai országgyűlésre.

A MELLÉKELT KÉP (HA KELL) FELIRATA:

Metszet Horányi Elekről
(a *Memoria Hungarorum* I. kötetéből, 1775)

